

TIEDOTE 3/2022

Timo Vainio

Kaksi teosta historianfilosofiasta

Tässä työpaperissa teen alustavaa arviota kahdesta historianfilosofiaa käsittelevästä kirjasta. Filosofit Kari Väyrynen ja aate- ja oppihistorioitsija Jarmo Pulkkinen toimittivat vuonna 2015 julkaistun kirjan *Historiafilosofia* ja vuotta myöhemmin *Historian teorian*.¹

Jälkimmäisen teoksen mainitaan olevan ensimmäisen kirjan jatko-osa. Yhdessä kirjat kattavat antiikista nykypäivään ja tulevaisuuteen kurkottavan alueen. Rajaus ilmenee jo teosten alaotsikoissa: *Klassiset ajattelijat antiikista nykyisyyteen* ja *Lingvivistisestä käänteestä mahdolliseen historiaan*.

Molemmat teokset koostuvat Väyrysen ja Pulkkinen sekä kahdenkymmenkahden tutkijan suppeammista aihepiireistä kirjoittamista itsenäisistä luvuista. Kukin luku esittelee huomattavan joukon ajattelijoita ja tulkintoja heidän historianfilosofioistaan. Eri teemoista tai historianfilosofian klassikoista kirjoitetut tutkielmat ovat laadukkaita ja tarjoavat runsaasti uutta näkemystä aiheesta kiinnostuneille. Tässä en kuitenkaan paneudu yksityiskohtaisemmin teosten varsinaiseen sisältöön.

Tämäntapaisten – artikkelikokoelmasta koostuvien – teosten vahvuutena on näkökulmien moninaisuus, mutta niiden heikkoutena on kokonaiskuvan puuttuminen. Teosten eri luvuilla ei ole ajatuksellista yhteyttä toisiinsa, eikä kirjoitusten pyrkimyksenä ole tavoitella *filosofista kokonaiskuvaa – uutta historianfilosofiaa*.

Historiafilosofiasta ja *Historian teoriasta* teoksista puuttuu filosofisesti kokoava ja yhteenvedo luova luku. Kari Väyrysen ja Jarmo Pulkkinen yhdessä kirjoittamat johdannot tarjoavat yleiskuvaa. Seuraavassa kommentoin lähinnä näitä kirjoituksia.

Oma kriittinen näkökulmani perustuu Matti Puolakan historianfilosofiasta tekemääni tulkintaan.²

¹ Väyrynen, Kari ja Pulkkinen, Jarmo (toim.), *Historiafilosofia. Klassiset ajattelijat antiikista nykyisyyteen*, Vastapaino, Tampere 2015 ja Väyrynen, Kari ja Pulkkinen, Jarmo (toim.), *Historian teoria. Lingvivistisestä käänteestä mahdolliseen historiaan*, Vastapaino, Tampere 2016.

² Ks. Santavuori, Heli, Miksi tarvitaan esihistorian filosofiaa? <https://humanpath.net/esihistorian-filosofiasta/> (Luettu 22.11. 2022)

1. Historianfilosofia

Historiafilosofian käsitettä haarukoidaan Väyrysen ja Pulkkisen teoksessa näin:

”Historianfilosofian klassinen kysymys historian oleellisista voimista ja tendensseistä – tai onko niitä ylipäättään olemassa – vaatiikin perusteellista uudelleenajattelua. Uusia näkökulmia ja painotuksia on löydetty: esimerkiksi naishistoria ja ympäristöhistoria ovat rakentaneet uudenlaista kokonaisvaltaista tulkintaa menneisyydestä. Ilmeisesti kriittisesti rajansa tiedostavia 'suuria kertomuksia' kuitenkin tarvitaan: teoreettisesti johdonmukaisen ja mielekäästä tulevaisuuden identiteettiä rakentavan historiakuva luominen voidaan edelleenkin nähdä historian tutkimuksen yhtenä tärkeänä tehtävänä. Historia rakentaa aina myös myönteisesti identiteettiämme: esimerkiksi ympäristöhistoria syventää ekologisesti valvutuneiden kansalaisten identiteettiä. Historia antaa myös orientaatioperustaa tulevaisuuden ennakoinnille.”³

Esitän sitaattiin muutamia huomautuksia.

(a) Historianfilosofian käsitettä ei *määrittele* täsmällisesti Väyrysen ja Pulkkisen kirjoittamissa johdannoissa.

Historianfilosofioita luonnehtii Puolakan mukaan niin sanotun Occamin partaveitsen käyttö: ne ovat mahdollisimman suppeita ja selkeitä – eli vähimmääreisiä ja abstrakteja – *filosofisia yleistyksiä* historian ”olemukselta”.

Historianfilosofian käsittemääritelmän tulisi kiinnittyä *nykyisyyteen*. Historianfilosofiassa on oma, itsenäinen tehtävänsä vastata siihen kysymykseen, mitkä ovat historian voimat ja tendenssit nykyajan näkökulmasta. Siten se *eroaa* aiempien aikakausien historianfilosofioista.

Historianfilosofia voi tarjota muulle ajattelulle ja tieteille vain kaikkein yleisimmän *ohjenuoran*, ei minkäänlaista dogmia tai valmista mallia. Näin se *eroaa* esimerkiksi muusta historian teoriasta.

(b) Omana kantanaan Väyrynen ja Pulkkinen ilmoittavat, että *ilmeisesti* ns. suuria kertomuksia tarvitaan yhä.⁴

Varovainen muotoilu jättää epäselväksi, mikä asema historianfilosofiassa nykyään on – tai, mikä merkitys sen *puuttumisella* on nykymaailmalle, esimerkiksi tutkijoille, valvutuneille kansalaisille tai poliittisille päättäjille.

Nykyään historianfilosofiaa, historiallista tietoa ja historiaa koskevaa teoretisointia tarvitsevat mm. yliopistojen historiantutkijat ja filosofit. Aktiiviset ja valistuneet kansalaiset sekä laajat ”kansanjoukot” tarvitsevat niinkään historiallista ohjenuoraa ymmärtääkseen itseään ja ajan suuria muutoksia. Myös poliittiset päätöksentekijät kaipaavat historianfilosofiaa tuekseen tehdessään nykyisyyteen ja *tulevaisuuteen* vaikuttavia ratkaisujaan.

(c) Nykyään on tarve perusteelliselle ”*uudellenajattelulle*” – varsinkin koskien historianfilosofiaa. Olemukseltaan se on *filosofista* ajattelua. Tällaisen ”nykyajan filosofian” tulee mm. kysyä, mitkä ovat nykyisen *aikakauden pääongelmat* ja hahmotella *vastauksia* esitettyihin kysymyksiin.

³ Väyrynen ja Pulkkinen, Johdanto -luku teoksessa *Historiafilosofia..*, s. 8.

⁴ Väyrynen ja Pulkkinen, Johdanto -luku teoksessa *Historiafilosofia..*, s. 8-9.

Väyrynen ja Pulkkinen kirjoittavat näin: ”(...) johdonmukaisen ja mielekästä tulevaisuuden identiteettiä rakentavan historiakuva luominen voidaan edelleenkin nähdä historiantutkimuksen yhtenä tärkeänä tehtävänä.” Se on tietenkin totta. On olennaista huomata, että filosofinen historiakuva on ytimeltään historian*filosofiaa*. Sen luominen on filosofinen – ei historiantutkimuksen – tehtävä.

Filosofian suhdetta historiaan ei tule myöskään kaventaa jonkinlaisen ”filosofisen metatieteen” näkökulmaksi. Sellainen historianfilosofia olisi vain kapea-alaista historiantutkimuksen ”tieteenteoreettisten perusteiden” tutkimusta.⁵

Kaikkiaan historianfilosofian klassinen kysymys historian ”(...) oleellisista voimista ja tendensseistä – tai [kysymys siitä] onko niitä ylipäättään olemassa (...)” jää teoksessa – varsin ansiokkaiden – akateemisten *erillistutkielmien* varaan. Voidaanko näille säilyttää pyrkimys olla historianfilosofista ”uudelleenajattelua”?⁶

(d) *Historiantutkija* on aina jossain määrin ”oman aikansa lapsi”, arvelevat Väyrynen ja Pulkkinen. Esimerkiksi tutkijan tutkimusintressit juontuvat, ainakin joltain osin, ”aikansa keskeisistä huolenaiheista”. Kulloinenkin nykyhetki tarjoaa myös ”orientaatioperustan” historiantutkijalle. Hänen visionaan voi olla vaikkapa kansallinen identiteetti, porvariston tai työväenluokan nousu, taloudellinen kasvu tai teknologian voittokulku.

Varsinkin murrosaikoina joudutaan menneisyyttä arvioimaan *uusista perspektiiveistä*. Tällaisina aikoina olemassaolevien teorioiden ”lähtökohdat” muuttuvat nekin. Esimerkiksi postmoderni kritiikki kiisti valistuksen historiantutkimuksen oikeellisuuden: edistyksen ”suuri kertomus” – alati edistynyt tiede, teknologia, talous, tasa-arvo, sivistys, demokratia ja rauha – kyseenalaistettiin ”vallitsevana historiallisena paradigmatena”.⁷

2. Filosofia

Filosofian käsitettään Väyrynen ja Pulkkinen eivät täsmennä. Näin filosofia saa heillä – kenties huomaamatta – akateemisen filosofian hahmon. Korostan, että yliopistofilosofiaa on monenlaista ja se on sinänsä arvostettavaa. Siitä kuitenkin *eroaa* toisenlaatuinen filosofia, jota voidaan nimittää ”tosi filosofiaksi” tai ”aikakauden filosofiaksi”.

Matti Puolakka tarkoittaa ”tosi” tai ”aikakauden” filosofialla sellaista filosofiaa, joka etsii ”totuutta” omasta ajasta. Siinähan lähtökohtaisesti pyritään paljastamaan kulloisenkin aikakauden institutionalisoitunutta valetta. ”Tosi filosofia” kysyy, mikä on aikakauden pääkysymys? Sen tehtävänä on ymmärtää, mitä on ”nykyajan filosofia”? Tällaiset kysymyksenasettelut eivät kuulu akateemisen filosofian tehtäviin.

”Tosi filosofiassa” on Puolakan mielestä olennaista ”(...) paljastaa ja vastustaa omassa maassamme ja maailmassa esiintyvää tärkeintä valetta ja vääryyttä”. Totuudellisuus on oman ajan keskeisen – institutionalisoituneen – valheen paljastamista ja asettumista senhetkistä vääryyttä vastaan. Tällainen asennoituminen tarkoittaa myös uskallusta vastustaa vääryyksiä, valheita ja itsepetosta kunkin omassa sosiaalisessa lähipiirissä. Oikeudentajua, totuudellisuutta ja solidaarisuuskyykyä tulisi yhteiskunnassa arvostaa; Puolakan mielestä, siitä

⁵ Väyrynen ja Pulkkinen, Johdanto-luku teoksessa *Historiafilosofia...*, s. 11. Pertti Grönholm, Kaivattu ja tarpeellinen historianfilosofian yleisesitys, Agricola, <https://agricolaverkko.fi/review/kaivattu-ja-tarpeellinen-historiafilosofian-yleisesitys/> (luettu 20.10.2022). Juho Laulajainen, Yhtä keksittyä kuin löydettyä? Historiografian filosofian historia ja historiallisen tiedon ongelma, Pro gradu-tutkielma, https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/151783/Laulajainen_Juho_opinnayte.pdf?sequence=1

⁶ Väyrynen ja Pulkkinen, Johdanto-luku teoksessa *Historiafilosofia...*, s. 8-9.

⁷ Väyrynen ja Pulkkinen, Johdanto-luku teoksessa *Historiafilosofia...*, s. 8.

pitäisi palkita – aineellisesti.

Historianfilosofiaa Väyrynen ja Pulkkinen eivät hahmota *kattotieteenä* tai ohjenuorana keskusteltaessa ihmissuvun itsetuhon uhista ja eloonjämisen kysymyksistä.

Nykyisyyden filosofialla tulisi Puolakan mukaan olla tiivis yhteys ajan pääongelmiin ja niistä käytyihin *ideologisiin käytäntöihin* – keskusteluihin, tutkimuksiin ja väittelyihin, joissa ihmisten rehellisen asennoitumisen ohessa riehuvat monenlaiset yksityisedut. Nykyajan filosofia tulee erottaa omaksi filosofian erityistieteen alueeksi, jolla on omat pääongelmansa, kysymyksenasettelunsa ja metodinsa.

Väyrynen ja Pulkkinen arvelevat aivan oikein, että historianfilosofiassa on – filosofian tapaan – tunnettava *klassiset ajattelijat*. Klassikoiden perusteellinen tuntemus on ”(...) välttämätön ehto perinteen todelliselle uudistamiselle.”⁸ Mikä tässä yhteydessä on filosofinen suhtautuminen klassikoihin? Ja, keitä luetaan klassikoihin?

Metodina totuudellisuus ajattelun ja tieteen saralla vaatii Puolakan mielestä perehtymistä tärkeimpiin edeltäjiin. Näitä edeltäneen aikakauden ajattelijoilta tulee kommentoida, arvioida analyttisesti, dialektisesti kumota eli *kriittisesti omaksua paras siihenastisesta tietämyksestä*.

Ihmiskunnalla on mahdollista yhtenäistyä oman itseymmärryksenä varaan. Nykyaikana – Puolakan mukaan – ihmislaajan itseymmärryksen lähtökohtana tulee olla G.W.F. Hegelin ja Karl Marxin filosofiakäsitysten ”säilyttävä kumoaminen” eli synteetin teko näistä ajattelutavoista uusien ideoiden pohjalta. Historianfilosofiassa se tarkoittaa ykseyden tavoittelua ihmissuvun ”reaalikehityksen” ja ”itseymmärryksen” päänäkökulmissa. Omassa synteessissään Puolakka tulkitsee ”aineellis-tuotannollisen” kehityksen puitteina (perustana) vaikka painottaa aatehistoriallista näkökulmaa liikkeelle panevana voimana.

Puolakan historianfilosofian taustalla on marxilaisen ajattelun peruskäsitteiden – ja 1900-luvun sosialismin kaikkien muotojen – arvostelu. Toiseksi Puolakka omaksuu kriittisesti Hegelin filosofian eräitä osia. Kolmanneksi hän muotoilee omaperäisiä ajatuskulkuja vastauksena uusiin historiallisiin käänteisiin ja kehittääkseen läntistä *oikeusvaltiota* ja *kansainvälistä oikeutta*. Oikeusvaltio on instituutiona syntynyt vastustamaan ihmislunnon ”eläimellisiä”, irrationaalisia tai yksipuolisia suhtautumis- ja tiedostamistapoja.

3. Historia

Historia on kaksinainen käsite. Yhtäältä historialla viitataan siihen, mitä menneisyydessä tapahtui, varsinaiseen historialliseen prosessiin. Toisaalta historia on nykyisyydessä tehty kuvaus, kertomus tai selitys siitä, mitä menneisyydessä on tapahtunut.

Nykymuotoinen historiatiede syntyi 1800-luvulla (Leopold von Ranke, 1795-1886). Historiatiede pyrkii tieteellistämään historiallista ajattelua. Historiatieteessä on selvennetty historian tutkimuskohdetta, historiallisen tiedon luonnetta, historian tutkimusmenetelmiä, historiallisia kuvaus- ja selitystapoja. Historiatieteen perustana ovat kirjalliset lähteet ja lähdekritiikki. Tästä seurasi, että perinteinen historiatiede rajasi tutkimuskohteekseen ”kirjoitetun ajan”, niin sanotun historiallisen ajan.

Pitkään historiassa vastustettiin yhteiskuntahistoriaa, yhteiskuntatieteitä, teorioita ja erityisesti marxismia. 1900-luvun myötä erilaisista yhteiskuntahistorioista tuli tutkimuksen valtavirtaa. Nykyisin vallitseva näkemys lienee jo se, että *teoriatonta* historiankirjoitusta ei ole

⁸ Väyrynen ja Pulkkinen, Johdanto -luku teoksessa *Historiafilosofia..*, s. 11.

olemassakaan. Samalla historiankirjoitus on monipuolistunut tavattomasti.

Materialistisesta historiankäsityksestä tuli 1900-luvun lopulla yleisesti hyväksytty näkökulma historiaan. Matti Puolakka on painottanut tätä ilmeistä tosiseikkaa, jonka harva ajattelija on huomannut.

Lienee kiistatonta, että 20. vuosisadan keskeisissä historianfilosofisissa kiistoissa marxilainen historiankäsitys oli ylivoimainen muihin näkemyksiin verrattuna. Esimerkiksi analyyttisen filosofian piirissä jatkui vuosikymmeniä kansainvälinen debatti, joka koski historian selitysmalleja. 1970-luvun alussa keskusteluun osallistui G.H. von Wright omalla praktisen päätelmän selitysmallillaan. Hän tarkasteli esimerkkinään ensimmäisen maailmansodan syttymisen ”syitä”. Markovitchin toimesta osoitettiin von Wrightin mallin jääneen pinnalliseksi, koska siitä puuttui yhteiskunnallinen konteksti. Näin voidaan sanoa, että analyyttinen suuntaus (ja von Wright) hävisi kiistan marxilaiselle historiankäsitykselle. Kokonaan toinen asia on se, että samoihin aikoihin marxilainen historiankäsitys alkoi kumoutua teoreettisesti.

Tältä näkökannalta on skandaalimaista, että Karl Marxin – kuten koko 20. vuosisadan marxismin – historiankäsitystä ei Väyrysen ja Pulkkinen em. teoksissa käsitelty historianfilosofian piiriin kuuluvana ilmiönä. Marxin materialistista historiankäsitystä tarkasteltiin vasta teossarjan jatko-osassa. Näin se luokiteltiin vähättelevästi historianteoriaan kuuluvaksi ilmiöksi, vaikka teoksessa kyseisen luvun kirjoittaja osoittaa Marxilta löytyneen ”suuri kertomus”.

Historiantutkimuksen *perustaviin filosofisiin ja teoreettisiin kysymyksiin* ei olla – vuosikymmenien keskusteluista huolimatta – saavutettu suurempaa yksimielisyyttä, pikemminkin päinvastoin.⁹ Historiatieteen osalta Väyrynen ja Pulkkinen jopa kysyvät, voidaanko enää puhua *historiasta* ”(...) teoreettisesti edes jossain määrin yhtenäisenä oppialana”?¹⁰

Historiatieteestä on kehittynyt monipuolinen ja laeva tieteenala. Onko enää kyse yhdestä ja samasta tieteestä? Mitä pitäisi ajatella *historian* käsitettä koskevasta historiantutkimuksen tieteenteoreettisesta keskustelusta?

Yhdistävä tai kokoava näkökulma historiantieteeseen voitaisiin kenties saada ”nykyisyyden filosofiasta”. Filosofia voisi auttaa historiaa luomaan käsitteellistä ”orientaatioperustaa”, mutta ei enempää. Historian erityistieteellistä tutkimusta filosofia ei voida ryhtyä mestaroimaan tai ”määräilemään”.

4. Historiateoria ja historiakuva

Historiafilosofiaa ja *Historian teorian* historianfilosofiaa koskeva käsitteellinen epäselvyys vaikuttaa teosten muihinkin keskeisiin käsitteisiin. Väyrynen ja Pulkkinen eivät tee *selvää eroa* historianfilosofian ja muun historiateorian tai historiakuvan välillä.

Historianteorian käsitettä ei teoksissa määritellä. Onko historioitsijoiden konkreettista tutkimusta ”ohjaavaa” historian tieteenteoriaa kutsuttava *historiateoriaksi*? Tuleeko tehdä *käsitteellinen ero* historioitsijoiden mahdollisten historianfilosofioiden ja historiateorian välillä?

⁹ Väyrynen ja Pulkkinen, Johdanto -luku teoksessa *Historiafilosofia...*, s. 11.

¹⁰ Väyrynen ja Pulkkinen, Johdanto -luku teoksessa *Historiafilosofia...*, s. 8.

Eräissä kirja-arviossa *Historian teoria* -kirjan puutteena on nähty käytetyn käsitteen ”teoria” määrittelemättömyys. Toisaalta kyseisessä kirjoituksessa teosta arvostellaan siitä, että siinä ei anneta vastausta kysymykseen ”miten ja millä kaikilla moninaisilla tavoilla historioitsijat nykyisin hyödyntävät erilaisia teorioita analyttisinä apuvälineinä menneisyyden tulkinnassa.”¹¹

Historianfilosofian ja historian tieteenteorian aiheita ovat perinteellisesti käsitelleet, niin *filosofit* kuin *historiantutkijat*. Historioitsijat ovat tavanneet olla teoriakriittisiä.

Pitkään on keskusteltu *historiankuvan* ”hajoamisesta” tai ”sen monipuolistumisesta” jopa ”nousemisesta uudelle tietoisuuden tasolle”.¹² On pohdittu tulisiko tällöin tyytyä ”pieniin kertomuksiin” (Lyotard), ”heikkoon ajatteluun” (Vattimo) vai yrittää ”(...) hahmottaa uudelleen suuria linjoja” ja ”vaihtoehtoisia todennäköisiä kehitystendenssejä”?¹³

Nykyinen historiankuva on filosofisilta lähtökohdiltaan *skeptinen*. Väyrysen ja Pulkkinen mielestä sen ei kuitenkaan tarvitse viedä tutkijoita äärimmäiseen tietoteoreettiseen skeptisismiin. Nykyään ymmärretään laajalti, että *kieltä* on käytetty, ja käytetään yhä, esimerkiksi *yhteiskunnallisen kontrollin* harjoittamiseen. Quentin Skinnerin mukaan dekonstruktioismi on tehnyt *tutkijat tietoisemmiksi* filosofisen ja historiallisen tekstin ”kirjallisista ja retorisisista ulottuvuuksista”.¹⁴

Narratiivisten historianfilosofien ja postmodernien ajattelijoiden esittämä kritiikki historiantutkimusta kohtaan ei sen sijaan ole saavuttanut laajaa suosiota *historiantutkijoiden* piirissä.¹⁵

Uusien tutkimussuuntausten myötä – esimerkiksi naishistoria ja ympäristöhistoria – historiatieteestä on 1900-luvun lopulla tullut monipuolisempaa ja teoreettisesti ”moniäänisempää”. Väyrysen ja Pulkkinen mielestä se voidaan nähdä edistysaskeleena. Entiseen verrattuna *historiatieteen itseymmärrys* on monipuolisempi. Teoreettisen keskustelun vilkastumiseen ovat vaikuttaneet mm. hermeneutiikka, postmoderni, feminismi, uusmarxismi, konstruktivismi ja ympäristötutkimus.¹⁶

Historiantutkimuksen eräänä tehtävänä on Väyrysen ja Pulkkinen mielestä ”kriittisesti rajansa” tiedostavan, ”teoreettisesti johdonmukaisen” ja ”mielekästä tulevaisuuden identiteettiä” rakentavan *historiakuvan* luominen. He katsovat, että historia antaa ”orientaatioperustaa tulevaisuuden ennakoinnille”. Historian avulla voidaan esimerkiksi rakentaa ”valveutuneiden kansalaisten identiteettiä”.¹⁷

Nykyinen *orientaatioperusta* on Väyrysen ja Pulkkinen mukaan paljon sekavampi, kuin aiemmat. Meneillään on kulttuurinen muutosvaihe, joka vaikuttaa väistämättä myös ”näkemysimme menneisyydestä”.¹⁸ Esitetty ”orientaatioperustan” idea jää jonkin verran epäselväksi, mutta sen ottaminen esille, ja siihen liitetty kansalaisulottuvuus, on tärkeää.

¹¹ Mirka Danielsbacka, Teoriapaketti historioitsijalle, Agricola, <https://agricolaverkko.fi/review/teoriapaketti-historioitsijalle/> (luettu 20.10.2022).

¹² Väyrynen ja Pulkkinen, Johdanto -luku teoksessa *Historiafilosofia...*, s. 8.

¹³ Väyrynen ja Pulkkinen, Johdanto -luku teoksessa *Historiafilosofia...*, s. 8.

¹⁴ Väyrynen ja Pulkkinen, Johdanto -luku teoksessa *Historiafilosofia...*, s. 10.

¹⁵ Väyrynen ja Pulkkinen, Johdanto -luku teoksessa *Historiafilosofia...*, s. 10.

¹⁶ Väyrynen ja Pulkkinen, Johdanto -luku teoksessa *Historiafilosofia...*, s. 9.

¹⁷ Väyrynen ja Pulkkinen, Johdanto -luku teoksessa *Historiafilosofia...*, s. 8-9.

¹⁸ Väyrynen ja Pulkkinen, Johdanto -luku teoksessa *Historiafilosofia...*, s. 7.

Näkemyks aikakauteemme vaatisi täsmällisempää käsitteiden käyttöä. Mikä menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden käsitteiden sisältö ja keskinäissuhde? Tulisiko tämälantapaisista aiheista käytävään keskusteluun kutsua mukaan mm. valveutuneet kansalaiset? Miten sen voisi tehdä?

Tue toimintaamme!

Tilinnumero: FI96 5721 1520 3352 53. Viite: 1119

Rahankeräyksen lupanumero: RA/2021/1110. Varat käytetään yhdistyksen toimintaan rahankeräyslunan edellyttämällä tavalla.